

MIHOVIL PAVLEK MIŠKINA

U povodu 100-godišnjice rođenja

CRVENI MAKОВI

Opet su jutros procvali
u žitu makovi sneni,
sve su nam njive ovili
cvjetovi njihovi crveni!

»Znaš li majko, majčice,
kakvi su ono cvjetovi«,
po onim tamo njivama
takovi divni – crveni?

Gorki su, sinko, plodovi,
čemer je ono procvao.
Umjesto zlatne pšenice
– korov je tamo niknuo!

Seljak je polja stvarao,
hajduk je svijetom harao:
Oteo kmetu zemljicu,
gazio njegovu pravicu!

Baruni, grofovi vladali,
španovi pravdu krojili,
rabotat kmeta gonili,
krvcu mu poljem sijali!

Mnogo je kapi kapnulo,
njegove krvi i znoja,
ljeta ga duga mučila,
batine teške bez broja.

Prokleo seljak zemljicu
vražjih gospodara,
niknuli crven-cvjetovi
umjesto božjega dara.

Krvlju su kmetskom sijani,
kletvama, bunom miješani,
suzama, znojem pojeni,
zato su tako crveni.

NA PAŠI

I.
U polju ležim, kraj mene cvijeće,
Miriše slatko rodna mi gruda,
Sunce me grije, leptir oblijeće,
Ptica se čuje, radost je svuda.

Divno je živjet u takvu času
Kad je daleko čovjek od ljudi,
Gdje zloće nema, ni mržnje nije,
Kletvom i rugom nitko ne budi.

II.
Miriše cvijeće poljem,
Zelene sve su trave,
Sve čiste su i sretne
Biser im kruni glave.

Uz travu staza vodi
I po njoj lahor juri,
Uz zvijezdu malu sretan
I mjesec nekud žuri.

III.
Lagano umire dan,
U suton ga nosi drum,
Slušaju budne trave
Kako se šulja šum.

Nebo rumeni krajem,
Zatvara lahor cvijet,
Rosicu sumrak dijeli
Požurio ptič je lijet.

Kroz travu vlažnu i mokru
Koračam snužden i bos;
U sjeni gustih grana
Zaplakao crni je kos.

1936. g.

ZNAŠ LI, DUŠO

Znaš li dušo, što je bilo
one kobne strašne noći,
kakove su teške boli
zamutile Tvoje oči ...?

Kada sam bio – ko pas vezan,
kroz noć vođen, a u tamu,
i kroz selo i kroz polje,
a ostavih Tebe samu.

1933. g.

Gorjelo je lice Tvoje,
krijesilo se suzom oko,
a bol – teška i beskrajna
grizla te je, znam, duboko.

I meni je tako sada,
otkad Tebe sa mnom nije,
vijek Te tražim, zovem, vičem,
a zemlja Te krije, krije ...

Između 1937–1940.

SELO U ZIMSKOJ NOĆI

Tama..mrak posvuda,
petroulja i plina kod nas nema.
Noći bez sna duge.
Toplinom peći grijemo uda
prozebla, gola, reumatična, huda.

Na stijeni vlažnoj lagano
časove svoje tiktakče ura.
Mačka na peči drijema,
ogladnjelo dijete plače,
materi dojke grebe.

Na cesti sniježnoj vani
Nečije pseto zebe.
Sve jače urliče bura.

Zijevam, bije sedam.
Vatra dogara u peći.
Svjetla nema,
drvo je skupo,
morat ću leći,
glupo, oh glupo . . .

CUZEKU

Cuzek, cuzek, al' bi se rital,
da je tebi ziti van
ze te stare kmične štale,
gde si pavuk prede tran.

Ti bi letel kakti tica
po dvorišću gde je plot,
el' bi mogel prelo najti,
kaj bi skočil još na pot.

Kak si skakal celo leto,
dok je bilo toplo, prah,
sakoga si kuta našel,
neje tebe bilo strah.

Tam si rital, praha digal,
srdil cucke saki čas,
vsi su na te viku zdigli,
veliki, mali vu jen glas.

Ali ve ti zima ne dá,
ti je žmehki oglavnik,
na nega si zapet bogec
kakti da si z gmajna bik.

Al vre dojde nazaj leto,
zraste trava, cvel bo cvet,
ti na pašu onda pojdeš,
onda bode tebi svet.

1933. g.

KRIČALA JE . . .

Kričala je v poli tica,
drobna mala prepelica,
kričala ze sega grla . . .
Vse si misli: kaj se zdrla . . .

V travi si je gnezdo zvila,
notri jajca namestila,
naduvala se je dogo,
srцем grela dnevi fnogo.

Vtiči so se mali zlegli,
s trave glave gori digli,
prosili so nekaj jesti,
poletela je donesti.

Dok je ona hranu brala,
tičem malem kaj bi dala,
došli jesu kosci v pole,
kosili so brže bole,
kosili so bujnu travu,
pokosili tičem glavu . . .

1938. g.

PESNIK IN PUNTAR

Betežen sem,
Vmrti bo treba, duša s telom se raziti.
Ma sad pred Boga-stvoritelja iti
Neje me strah –
Jednu sem dušu imel
I obraz jen.
To sem nanašal čez svet
Pono bogečki je let . . .
Za ništ na svetu nesem ju dal
I v reštu za nju ja sem spal.
Gledela je navek gdje Bogek stoluje,
Koj se zna, i vidi, i čuje.
A ludi kaj reču
Čisto je prav – – –
Se je prešlo
I iti bo na pot
duša gori, a telo vu svoj kot.
Križek na nebo gori bo gledel
Slove na njemu rekle bodu pak:
Ovdi počiva bedak
Koj pravicu iskal je za ludi
Halabučil
Za nekoga nekaj i polučil,
Štale i gnoj sam se je vžil
Žohkega pehara, ponoput pil
A pesnik i puntar on je bil.

1933. g.

Iz posmrtno ostasvštine

KRADLJIVAC

– Majko, kruha, kruha, jako sam gladna.
– I meni majko, javi se drugo dijete, a treće, golo igralo se krpama u zipci, jer ga majka čas prije skinula s prsiju. Ono nije još mislilo, samo je osjećalo da nije gladno, jer je dosad vuklo doklegod je htjelo ići mlijeko pomiješano s krvlju materinom. Niti se pitalo niti znalo da je majci iza svakoga dojenja pozlilo, jer nije imala dovoljno hrne, pa bi se svakiput kad je položila dijete, morala načas nasloniti bilo na što, da ne padne.
– Djeco draga, gdje ću uzeti kruha – reče mati blijeda, slabunjava, u poderanoj haljini, držeći u ruci okrajak suknje, te pritiskajući ga preda se da ne vide djeca golo tijelo materino.
– Imamo, imamo, donio je tata, ja sam vidjela, reče starije dijete za koje se nije znalo je li muško ili žensko, jer je imalo očevo kaput na sebi, dok je manje vikalo:
– Kljuha, kljuha!
– Da, donio je, djeco, ali samo dva hljepca, što ih je dobio u bolnici kad je išao ovamo u kadar. A što je to? To ste već jučer pojeli, a danas više nemamo ništa. Stripite se! Pogledat ću u pekarnicu, možda ću dobiti barem od posija i pokvarenoga brašna, ta dala sam mu knjižicu da dignu našu potporu, ako nije već sve izdao. Ah Bože, Bože, jadna li života! Najviše bih voljela da nas sve skupa pokrije crna zemljica.

Tako je jadikovala žena jednoga radnika koji je bio u vojsci, a ona ostala s troje djece u tuđoj kući na stanu i s malom potporom. Dok je bila zdrava, šila je, prala rublje i time hranila sebe i djecu. Ali oboljela je pa nije mogla na posao. On daleko na fronti, i tako je pokušala bijeda na vrata i nikako više iz kuće. Dok je mogla plaćati i drugu sobicu, noćivale su kod nje žene sa sela što bi dolazile svojim muževima vojnicima. Plaćale joj nešto, darivale joj djecu kruhom, kolačima, pa je nekako išlo. Ali sad više nema ni toga. Neko vrijeme mogla su djeca dobiti u vojničkoj kuhinji preostalu menažu, ali otkad je došao novi major ni toga ne da. I tako jedno zlo stiže drugo. Niti je čime platiti stan, niti kupiti kruha, odijela, a otkuda za liječnika i lijekove? Možda će biti ipak bolje. Marko je jučer došao u kadar i obćeo da će danas svakako doći i reći kuđ u određen, a još ga nema.

- Jesi li sve pokazao, Ivane?
- Sve, gospodin major.
- I sovu, kako se hrani?
- Ne, to nisam.
- I to mu pokaži, jer prije te ne mogu pustiti kući.

Tako je kazao major svom služaku, koji je dobio od kuće brzojavnu obavijest da mu je umrla mati, te morao ići kući na sprovod, a umjesto sebe dobio dinera da posluhuje osam dana dok se on vrati.

– No hodi, brate, da vidiš. Eto, tu je ta mlada sova koju smo nedavno našli u šumi, i gospodin se major s njom zabavlja. Odnekud je iz Linza, roditelje ne pozna, niti imade dom ni domovine, ni ženu ni djece. Sluša samo zapovijed: Višemu se pokori, a nižega prignječ! Takav mu je odgoj. K tomu karte, šampanjac, cure, psi i konji, naravno za jašenje a ne čašćenje, i to mu je život. I onda još hoće da se zabavlja. Znaš, prije, kad ju je uhvatio, tjerao me da za nju lovim žabe u močvari, ali je poslije vidio da jede i govedinu, pa ti sada ne moraš loviti žabe, nego svaki dan doneseš iz kuhinje kilogram mesa, to narežeš u komadiće, i evo ovako ćeš joj davati:

Komadić mesa natakneš na zašiljeno drvo i pružiš joj kroz okance. Voda mora biti uvijek čista, a kad se isprazni, moraš odmah očistiti.

– A iz koje kuhinje nosiš meso?

– Odakle i menažu. Kad odeš po menažu, kuhar već zna, pa ti to priredi, jer kad bi zaboravio ne bi ga više bilo u kuhinji, reče i ogleda se, ne sluša li gospodin major. – Znaš, osobito ga to veseli što svakom, evo, pokazuje kandže i oštar kljun, pa veli da je hrabra. Tako je malena, a usuduje se navaliti na velikog čovjeka.

– Dakle, sve je u redu?

– Jest.

– A jeste li vi prije bili diner?

– Jesam na fronti neko vrijeme.

– A šta ste kod kuće?

– Radio sam ovdje u plinari.

– Dakle, nadničar?

– Jest.

– Dakle, pazite da bude sve u redu – inače vam neću za sada više govoriti.

Kada je novi diner donio iz kuhinje menažu i meso za sovu, nije mogao jesti. Čas je gledao svoju porciju, čas sovino, te uzdahnuo teško i pomislio: Zašto sam čovjek? Zar zato da cijeli život drugima služim i robujem? Ona robuje i hrane je, a ja? K tomu ona je sama, a ja imam ženu i djecu, kojima ne mogu pomoći. Dok me ne potjeraše u rat, radio sam, i tako smo se hranili, a sada? Vukli me po frontama, razbojištima, da uništavam tuđe domove, kad svoga nemam. Eto, već treću godinu traje rat, već treću godinu potežem se od nemila do nedraga. Žena u zdvojnosti s troje djece u tuđoj kući bez ica, do ono malo potpore da živi. Ni kruha ni ruha, a ja otac gladne djece da hranim mesom sovu? Sova da jede govedinu, a moja bolesna žena i djeca nemaju kruha! Ne, nećeš jesti dok sam ja diner. Ja ću te učiti da jedeš kruh od posija, a moja bolesna žena s djecom dijelit će tvoje meso. I nataknu komad mesa, poče je dražiti, a kad je htjela uzeti, pruži joj da proguta krušac koji je držao u pripremi. A kada je uveče došao kući i donio govedine, veselju ne bijaše kraja. Od toga dana svima je odlanulo, samo sova, sirota sova, nije pokazivala pređašnje veselje, jer je Marko zamijenio porcije – meso je slao svojima, a sovu nudio krušcem. Nekad uzela nešto, a nekad ništa. I tako je to išlo nekoliko dana.

Jednoga dana opazio vlasnik plinara Marka i kao svo-ga starog prokušanoga radnika upitao, bi li htio raditi i dalje kod njega u plinari. Jer sad je došao u kadar, pa ako hoće raditi, da će on na temelju ministarske naredbe praviti molbenicu za njega, a kako ima poznanstva kod vlade, to će brzo ići i bit će oprošten. S veseljem pristao Marko na ponudu i napravi molbenicu. Ali eto nesreće – krepala sova. Major navalio na Marka, da ju je udavio. On se branio da nije. Major pozvao veterinar-a da ustanovi uzrok smrti. Veterinar raspriživši želudac opazi odmah da je smrt uslijedila zbog tvrda kruš-ca.

Major da pobjesni:

– Vi mrcina, vi svinja, vi ništarija. Vi tat, kradljivac, a gdje je ono meso što ste ga dobivali iz kuhinje? Gdje je? Kud ste s njim? Radije da si krepao ti, tebe ne bi bila šteta. Al imaš vremena!

I pritisne zvonce.

– Wackhkomandant, ovamo četiri momka. Bajonet auf. Aretirat ovu mrcinu! Vežite mu ruke! Tako! Vodite ga u zatvor! No sad si svezan, sad si u mojoj vlasti. Kaži sad istinu, gdje je ono meso što si nosio iz kuhinje?

– Gospodin major, slao sam svojoj bolesnoj ženi, koja s troje djece nije od Božića okusila meso, da ne pogine od zla. A njezin kruh, kojim je ona mučila djecu, dao sam sovi.

– A tako to ide! Ti, pa mene krađeš, varaš i hraniš one mrcine što su prije s lončićima dolazili ovamo u kuhinju. Pa ova gamad i nije za drugo, nego da pokrepa! Da, sve takve trebalo bi strpati u jednu praznu baraku i zapaliti, jer se inače nikad neće očistiti carstvo od te gamadi. Vodite tu mrcinu da ga ne vidim! Ja ću već poslati za njim Dinstcelt i sutra će na mjesto opredjeljenja.

Drugi dan odlazio je maršbataljon. Već u zoru doveoše četiri momka Marka, svezana, na kolodvor. Zatvorishe ga u prazan vagon i postaviše stražu da ne uteče. Poslije mise i blagoslova oružja, uz pratnju glazbe koja je svirala Kraljevku, marširao je bataljon prema kolodvoru, gdje je već nestrpljivo soptila crna neman, radosna valjda što će vući toliko patnika da se riješe okova zdvojnog života.

Za svojom zvijezdom, 1926. g.

NAŠA STARA KOBILA

Imali smo kobilu. Kod nas se oždrijebila, kod nas odrasla. Mi smo je učili i naučili voziti. I bila je dobar, moglo bi se čak kazati, odličan radnik. Vozila je uvijek lijepo i rado i pametno. Nikada i nigdje nije kola niti prevrnula niti ostavila u blatu. Pa bio kakav teret u njima.

Imala je neku čudnu naviku. Kad smo je uprezali u kola, nije htjela pod rudu, dok se nije prije okrenula natrag i dobro pogledala, šta je u kolima. Ako su kola bila prazna ili je u njima bilo malo tereta, digla bi visoko glavu, uši okrenula naprijed, zarzala i gizdavim korakom ili kasom krenula iz dvorišta. I tada se ni od koga nije dala prestići. A kad je bio plug u kolima ili kakav težak teret, kad smo izvozili gnoj ili vozili kakav prirod: sijeno, žito, drva ili što takvo, objesila bi glavu dolje, uši okrenula natrag i mirnim laganim korakom pošla van. Kad je tko protjerao naprijed, kraj nas, nije se na to ni ogledala. Ako je gdje na putu bilo kakva jama, blato, koje se nije dalo zaobići, stala bi pred jamom, malko odahnula, okrenula glavu natrag i ogledala drugu kobilu, kao da joj što želi prišapnuti, a tada je svom snagom navalila naprijed preko grabe.

No još smo se najviše čudili tome, što je znala za svaki komadić naše zemlje, i ne samo što je znala, već je i nekako instiktivno osjećala, kud i kada treba da idemo. Mogli smo mirne duše poslati i dijete, da njome upravlja. Kad bismo gdje orali, bilo je potrebno dobro pripaziti na nju samo kod prve brazde. Jer kakogod je išla prvi put daleko, kakogod je zaokrenula prvi put, tako bi išla od kraja. Ako smo htjeli kod druge ili treće brazde učiniti kakvu izmjenu, bilo je često muke, dok smo to postigli. I to je bila njena mana.

Zato, što je bila tako dobra i vjerna, ostala je kod nas preko dvadeset godina, svi smo je voljeli. A kako i ne bi! Svu je našu družinu poznavala: i žene i djecu. Nikada nije ni na koga digla kopita, niti iskesila zube, tkogod je od domaćih hranio, ali tuđin i nepoznat nije joj se smio približiti, odmah bi ga ubila. Od njega ne bi primila ni hrane, ni tuđe milovanje ne bi podnijela, ako nije prisu-

tan tko od domaćih – pa ma i dijete. Eto, takva je bila naša stara kobila.

No jednoga dana nemalo sam se začudio i iznenadio, što je učinila.

Orali smo s njome i htjeli sijati pšenicu. Bila je već jesen. Kasna jesen. Približavao se sv. Andrija. Dani kratki. Nije ih skoro niti bilo, jer se čitav dan nije vidjelo sunce. Guste sive magle vukle se bez prestanka obzorjem. Čas se dizale gore, čas spuštale dolje. I kao neke duge tamne sjene letjele poljem i gorom, sve dok se ne bi izgubile oku u daljini. Jedne se gubile, druge dolazile, i tako nikad i nikad kraja.

»Kuha se snijeg«, rekao je otac, »a posla još mnogo!«

Drugi nas posao i nije još toliko zabrinjavao, ali taj komadić njive svakako smo htjeli posijati. Jedva smo izorali, a već zazvonilo podne.

»Znaš što« – rekao mi je otac – »danas nećemo k objedu tako dugo, dok ne posijemo. Jer moglo bi se dogoditi, da u to vrijeme, dok bismo mi otišli kući, udri kiša ili snijeg, a za to vrijeme možemo svršiti posao. Pa ćemo onda počiniti, i mi i konji.«

Ja sam rekao: dobro, pa ćemo svršiti. I nastavio sam s oranjem, a otac je morao nekamo otići. Ali kobili je nekako bilo krivo. Iz početka je išla kao i prije, gore i dolje, a onda najednom počela ići sve laganije i laganije, postajkivala i ogledavala se natrag. Uzeo sam bič, koji mi je inače rijetko trebao, i počeo njime onako po zraku zviždati. No sve je to slabo koristilo. Kobila je objesila glavu i kao da je htjela prkositi, išla je sve laganijim i laganijim korakom. Bio sam već nestrpljiv i par puta osinem je bičem, ne bi li pošla brže. Ali prevario sam se. Kobila stane, ogleda se natrag i nikud s mjesta. To me je iznenadilo, pa i razljutilo. Stegnem joj uzde, dignem bič i još par puta ponovim udarce. Uzalud, nisam uspio. Ja sam htio naprijed, a ona vukla natrag. Povalila uši, iskesila zube i na sve moje udarce bičem odgovorila nogama.

Vratio se i otac. Ispričovijedao sam mu, što je na stvari. Pokušao i on. Ali kobila nikud s mjesta. Otac se ljutio i psovao me, što se igram, kad je najviše posla. Pokušao i on bičem. Druga bi išla, ali ova nikako i nikako s mjesta. Napokon ljutito baci bič i ode. –

Ostao sam opet sam. I sve mislim i mislim, što ću i kako ću. Pokušavam i opet, ali ne ide i ne ide. Kad niko nije išlo, pustim je na miru da počine. Kad je malko počinula, odahnula, došao sam k njoj, pogladio je rukom, donio joj i u kapi žita i onda pokušao iznova. I gle, sad se umirila i lijepo išla do kraja.

Jedva smo svršili, počela je padati magla, a kad smo došli kući, udari kiša, a iza kiše snijeg. Te godine nije više nitko sijao.

Davno već nemamo one kobile. Ostarila je, oslabila i krepala. Ali često i često, dugo i dugo mislio sam o njoj. Mislio sam onda, kad smo svršili sjetvu, pa i poslije često u životu. Mislio sam, kako konj, premda je nijemo nerazumno živinče, hoće i zahtijeva neki red i traži pravicu. Osjeća, nekako instiktivno osjeća, da ga ne bi smio nitko, pa ni njegov gospodar, tjerati gladnog.

Ni milom, a kamoli bičem. I u takvim mislima dođe mi često pred oči čovjek. I mislim: koliki gladni, goli i bos, a često još i bijeni, rade, privređuju kruh za druge; koliki stvaraju kulturu i civilizaciju, što je uživaju siti i pijani! I na sve to šute. Nemaju ni toliko svijesti, ni toliko ponosa, ni toliko snage, kao ona naša stara kobila.

Trakavica, 1935. g.

SUŠICA

Nekako sa strahom i s oprezom približavao sam se jednoj od onih, već rijetkih, starinskih kućica sa niskim i čađavim krovom bez dimnjaka, gdje se sve naokolo ispod strehe sramželjivo nagledava dim; a kad bi se već jednom provukao, veselo bi poskočio, poigrao se dvorištem i brže bolje razletio u zraku. U toj kući – kako sam po pripovijedanju susjeda znao – bolovala je neka djevojka od sušice. Soba je šest metara duga, dva visoka, četiri široka na njoj tri prozora šezdeset centimetara visoki, četrdeset široki, od kojih se dva jedamput godišnje otvaraju, t.j. kad se čisti i bijeli soba. U kutu je zemljana peć, preuđesena za kuhanje. Od Sviju svetih, pa do Uskrsa loži se tu, kuha. Pod – dakako – nabijena zemlja. U toj sobi ljeti i zimi stanuje obitelj od devet članova. Otac, mati i petero djece, a jedan je sin još i oženjen, dakle još snaha i dijete. Mlađi sin se prigodice bavi postolarskim zanatom. Otkad je došla kriza u selo, novo, dakako, ne pravi, samo krpi. U jesen i zimi, kad se ne može hodati bosonog, dolaze ljudi i donose tko što ima. Neki čekaju, da im brže svrši, drugi podbiju potplate sami. U tim mjesecima rijetki su dani, da tkogod ne dođe; nekad i petorica najedanput, jer su domaćini prema svakom susretljivi. Poznavaoći njihovih prilika vele: »Siromaštvo, a tri kćeri za udaju...«

Kad sam došao njima, izgledalo je u sobi kao u kucpu trećeg razreda u izbotnji ili kakav vašarski dan. Jedva je bilo toliko mjesta, da sam imao kud metnuti spise. Trojica njih bosonogi s lulama u ustima, u kojima se pretvarala u pepeo trsova kora, pomiješana višnjevim lišćem, nešto su krpili i vukli iz lula kao za okladu. Maleni prozorčići, musavi i znojni od isparavanja, dima i prašine, izgledali su još manji. Trebalo se upravo oti-mati za svjetlo. Sumrak, jesen, predvečerje i bolest kao da su srodni. Tu je početak straha, koji donosi tama, neizvjesnost, u kojoj se čovjeku može svašta dogoditi. I zato, kad je čovjeku uspjelo ukrasti bogovima barem tračak svjetla – u vatru – da rasvijetli komadić noći, izgubio je polovinu straha.

Bilo mi je nekako tjeskobno, osjećao sam se stranim i nepotrebnim u kući. Žurio sam se, da brže svršim, da se maknem:

– A što je kćeri, upitam mater, visoku i suhonjavu ženu sa uleknutim prsima, podrugljivim žutim mačjim očima i neobično oštrim jezikom; sjela je kraj djevojčina uzglavlja, molila krunicu i u isti čas odgovarala na čije upite, stavljala različite primjedbe i nekako me nepo-nerljivo promatrala.

– A kaj bi ji bilo, malo se nahladila, breše ---

– Dugo već?

– Celo leto ---

– Da li ste bili kod liječnika?

– Em smo bili, al, bolje reći, on je bil pri nas. Tak se zvikal, kak kakav paloc (trgovac sa svinjama). Veli, ima sušicu. On ju ima v žepu, mu vrag mater i doktoru! Kaj mislite, malo ju je pregledal, pod ruku porinil nekakvu steklenu cev, po pleći poklopal s prsti, napisal nekulko reči, koje morti ni sam ne zna prečitati, i trideset dinar-ov! Kaj ti veliš na to? Em si i ti ze sela? To su četiri kolo-koši, jedna velika košara jajec, kak bi to nje dugo bilo za pojesti. Dva meseca bi se krepila. I da je bar lepo re- kel, nego onak vikati ...

– Sto je tu gazda? Kak morete biti tulki ludi v jedni hiži? Si bote pokrepali. Nekaj ji donesete, da bu pluva- la.

– Dobro kaj se more zbrehnuti, kaj ji se otrplo i dok se očisti, bo bolje. A ve se čisti, ide z nje nekakvo zrnje, kak gnjilo meso. Am ja znam, kaj je to sušica. To je ono, de naduva, a ne da se zbrehati, a nikaj žnje. A ne ovo.

– Daj, Maro, pljuni malo, da bo videl ...

Djevojka u krevetu nije ni primijetila, kad sam došao u kuću, jer je bila naučena, u zdravlju i u bolesti, na če- ste pohode. Tim više, jer sam došao tihi i skoro nepri- mjetljivo zatvorio vrata za sobom. A kako je mojim dol- skom nastao u sobi mir, a ona je željna mira, malko je zadrijemala. Ležala je tako s podmetnutim jastukom is- pod leđa, a lice je zaronila u ruke i nekako pištajući pri- mala i ispuštala zrak. Kad sam joj se približio, pogleda- la me je mutnim, crvenožutim očima. I ne znam, da li da ugođi materi, ili po potrebi, napne se, i u istinu iz nje iskoči gnjusni komad nečeg krvavožutog. Lecnuo sam se, jer su se kapljice rose razletile oko nje, po materi, pokrivaču, sve do mene; po onim ljudima, što su sjedili na klupi i krpili, pa čak i preko njih u zipku, u kojoj je le- žalo polugodišnje dijete. Sa bljedožutom kosom, a svojim velikim tamnomodrim očima dijete je široko gle- dalo u svijet kao da se već sada osjećalo odijeljenim od njega velikom razmakom, to me je dijete nekako čudno pogledalo i činilo mi se u onoj tami kao da me moli: »Pomozi! Vidiš, preslabo sam i kako ću ovako putovati pustinjom života?«

Ne znam, da li je to baš tako bilo. Možda nijesam do- bro vidio. Bilo je pretamno u sobi, a i moje su oči već istrošene, slabe. No, a i čemu više svjetla u ovakvim zgodama ...?

– A kako vi drugi, da li ste zdravi? – upitam.

– I ova druga ne prava; hodila za plaču prati, nazebla je i breše. Sem rekel doktoru, kaj bi i nju pregledal. Samo se nasmejao ... Ni za trideset dinar-ov. Veliju, da doktor nekaj zna. Zna vraga velkoga, te zna. Breha ne znaju zvrčati – reče žena, naprci usne, zažmiri očima i počne, premještajući krunicu iz jedne ruke u drugu:

– Če je suđeno mrti, a što more pomoći ...?

Što? ---

Da ju utješim, počeo sam joj tumačiti, kako neki predlažu osiguranje protiv ove bolesti. To ne može svladati jedan čovjek, jedna kuća, tu treba da se složi cijeli narod, i da se na to troši dio narodnog poreza ...

– Je koga der vraga! Nesu nam dosta pokrali i tu još bodo ... – oglaš se iz kuta kućedomaćin, koji je dotle kraj peći s ostalima nešto nerazumljivo gundao. Ogle- dam se. Njegov pogled, gnjevan pogled, još je uvijek počivao na meni. Kao da je i mene činio odgovornm za zlo, koje ga bije, nastavi:

– Dok so deca bila mala, bilo nam je leže, mogli smo nekaj zaslužiti. A ve? Si so za posel, vsi delaju i nikud nemremo. Si smo goli i bos. Gle, kakav sem, reče i istupi naprijed. Bio je u staroj, izlizadoj odjeći, koja se raspadala u krpe.

– Vidiš, to mi je se kaj imam, žena veli: »Zakaj si ne kupiš? Mene je sram, kaj si takav ...« Bi kupil, da je za kaj. Ni druge, ne s kem naplatiti ...

– Tak ti je to tak, moj bača, nastavi žena. Semu je kri- va bokčija i lopovi. Negda je bilo drugač. Pametujem, kak su negda stari na Bartolovo sušili kožuve. Mam rano, dok je sunce išlo vun, saki je znesel svojega na plot, kaj je ne bi moli jeli. A bilo je i kaj, saki je imel svo- jega. Ne bilo hiže prez njega. Naši susedi Sočevi imeli so ji tulko, kaj se pod njimi plot zrušil. Ne onda bilo su- šice, ne. Če je žena išla zimi prat, dobila je pri rodu, ak je bila sirota, a radi so ji dali, kad so imeli. Ljudi su do- bro jeli, pili, a pri svaki hiži toklo se marše. Nišće ne jaj- ca tržil. A ve? Se su nam pokrali, se moramo prodati i

njimi dati. Onda mora biti sušica, mora. Nevola je velka zgrabila. To ti je, vidiš krivo, to, a ne kaj doktor veli: pazi de pluje!

Zgrozim se, nešto užasno leži na meni. Cijeli je moj žvčani sistem uznemiren. Spuštam se u svijet, u podsvijest ovih bića. Mislim o jeseni, tami, o ovim vječnim bolovima, o vječnoj nemoći. Strah je čovjeka, kad vidi, kako mu umire drug, jedan čovjek. A kako da nas ne podilazi strah, kad nam pred očima tama guta cijele obitelji. Odlazim... Mislim o onoj ženi, kojoj je srce

tako otvrdnulo, ili već možda puklo od boli, da i ne žali za djecom, o ovom čovjeku, kojega je bijeda tako iznankazila da ga se stidi vlastita njegova žena. Može li ovaj čovjek, ova žena, i misliti drukčije? Tko ga je osudio na takav život? Društvo? Tko?

Sam, jer je glup? A da i jest, da li je to dovoljno znati za umirenje svoje savjesti, svoje odgovornosti...

Glup sam, preglup, a da to shvatim.

Krik sela, 1937. g.

FRAN GALOVIĆ

U povodu 100-godišnjice rođenja

LASTAVICE

Došle so denes. Videl sem dve.
Iščo si gnezdo onkraj hiže.

Lete polako.
I pitam sako:
»Kaj ste nam donesle, male, drage ftice?
Vi z vetrom letite
Čez široko morje, gde me nigdar ne bo,
Gde je navek leta i sonca pono nebo
Kaj ništ ne velite?«

Onkraj kleti lečo male lastavice
I gnezda glede.

Kaj so nam donesle? Sonce, srečo, mladost,
Žito, vino, cvetje, pesme i staro radost!

Dok išle so čez tuđi nekod svet,
Tu čakala je na njih stara klet.
I zato čkome,
Samo lete,
Pone sreče
I sonce i nebo i brege glede.

POD BRESKVAMI

Crlene i žote breskve cure,
Pripeče sonce, mušice lečo,
Megle se vre po ledinaj vlečo,
Odnekod mi suhe trave diše.

Crlene so breskve, kesno je vre,
Moral bi pono torbo nabrati,
Drage bi svoje moral poslati
So ljubav i žalost v sake breskve.

Poslati bi moral breskve ja nje,
Makar je negde dalko prek morja,
Dok jo rumena pozdravi zorja,
Crlene kraj nje nek breskve diše.

KUM MARTIN

Kum Martin za trijemi bregi
Imel je klet,
Kum Martin rad se i veseli,
Za pesmo, dok s pijara curi,
On je zavzet.

I jempot v mraku, kesno v jesen,
Došli smo tam,

A vune veter puhal je zden,
I dim se vlekkel z jognjišča len,
Crlnel se tram.

Na jogenj on je hitil kračje,
Puhal i klel,
V zelene dal je mošta kante,
Kostanja v ponjvo s crne pute
Brzo je del.

I dok smo tak prigreli se mi,
Pesme kaj znam,
Spopeval ja sem. – Jogenj gori,
Kum Martin stane, jeden, dva tri,
Počel je sam:

»Pijmo, bračo, vince, voda naj stoji,
Nek jo pije žaba, kaj vu nje leži!
Glete mene, bračo, kaj sem vodo pil,
Moral bom vumreti v moje mladosti,
Ženo ostaviti v tuge, žalosti.
Mene zakopajte v Ježuševu klet,
Noge obrnite k vinskem gantarcem,
Glavo obrnite k vinske pipice,
Pipico odškrnte, vince naj curi,
Nek se vžije duša, kad se telo ni...«

1914.

I kesno mi smo išli domo...
»Zbogom pajdaš!
Oblačno nebo, dežda još bo,
A senje koje z nami ido,
Vleče lampaš.

Kum Martin za trijemi bregi
Imel je klet...
V rake kum Martin tiho leži,
A jesen dojde, vince curi,
Vesel je svet...

1913.

OPSJENA

Ja ljubio sam nekoć silno vas
U predvečerje kad ste doći znali,
U zagrljaju divljem zadrhtali,
I kad vam plavi rasuo se vlas.

To najljepši je mladosti mi čas.
I rastasmo se. – Odnijeli vas vali
Života nekud. – Jeste l' zaplakali,
kad naše sreće čuste mrtvi glas? –

Ja čuvam još i danas suhi cvijet
U nekoj staroj knjizi – dar to vaš je bio.
Ja odavna bih sve to zaboravio,

Tek slučajno ga našoh i sve mi dušom prođe:
Ta u što naša ljubav? Na moje usne dođe –
Sujet za posve običan sonet.

1909.

LAMPION

Na zlatnom traku njiše se u granju,
Muzika snena dolazi iz dvora ...
Krv teških ruža miriše u tami,
Sipa se pjesma obijesnoga zbora ...

U žutom sjaju svjetla štono gasne,
Maske su dvije prošle u bjelini,
I sakrilo ih granje jorgovana –
Krvave ruže mirišu u tmini ...

Jorgovan šuti ... A na lampionu
Smiju se čudnim svjetlom što gine
I dršču kano ljubav, smrt i čežnja,
Raskošne oči male Colombine ...

1911.

PIEROT

(slika)

Čekao je dok se spusti veče i dok se prvo srebro mje-
sečine zacakli u bijelim zastorima njegove sobe.

Onda je ustao, zapalio sve svijeće i stao se odijevati.
Na noge ja navukao bijele, atlasne cipele, povezane ša-
renim vrpcama. Široke, svilene hlače bile su posute
tamnim pjegama, a haljetak je tijesno prilgeao uz tijelo,
sapet velikim, crnim pucetima. Dugački rukavi vukli su
se gotovo po zemlji.

Gledao je dugo u zrcalu svoje bijelo, namazano lice,
velike oči, okružene tamnim lukom crnih obrva, krv
putenih usana i stao je navlačiti na glavu crnu, svilenu
kapicu, pazeći da mu ni jedan pram kose ne bi ostao na
čelu.

Uzeo je zatim komad crnog vela i sapeo ga oko vrata.
Na bijeloj je svili ovaj oblačak crnine čudno isticao i on
pomisli nehotice na togu mrtvačkog flora.

Kao da ga je nešto zazeblu, ali to je prošlo začas.
Ustane, nasmiješi se zadovoljno samome sebi i namaže
još malo bjelilom obraze.

Uto začuje da su pred kućom stala kola. On utrne svi-
jeće, pograbi crni, široki plašt, ogrne se njime i izađe na
ulicu.

Sjeo je u kola, nagnuo se natrag, sklopio oči i tako će-
kao dok ne dođu tamo.

Pred visokom kućom padao je sjaj jarkih električnih
svjetiljaka po snijegu i veselo klupko gostiju motalo se
pred širokim ulazom.

Kad se uspinjao stepenicama u veliku dvoranu, bilo
mu je srce tužno i neki ga je strah sapinjao. Najvolio bi
onaj čas da nije uopće došao amo. Skinuo je u gardero-
bi plašt i postavio se kraj vratiju, žalostan i blijed.

Domalo se začuje u dvorani glazba i otpočne ples. On
nije mogao da zapleše ni s kojom od ovih žena što su
prolazile mimo njega i sva radost posljednjih dana, što
mu je okupljala dušu, kad bi samo pomislio na ovo
veče i na bolnu bjelinu svoje odore, nestala je u jedan
mah.

PREDVEČERJE

Diskretno u svili tamnog budoara
Čezne moja ljubav svjetlo jarkih dana,
Kad se vraća veče, turobna i stara.

Negdje plaču vali pokraj sjetnih grana
Ocvalih ruža. – Mi smo tako sami –
Lica su ti blijeda, kao zaplakana.

– Šta ćeš? Suđeno je! – Intimno u tami
Možda će se dići opet stare strasti,
Možda će me zanijet opet tvoji prami?!

– Ne vjeruješ, je li? – Morala je pasti
Ova ljubav naša. – Odveć lijepo bješe.
Ruže više neće pustim vrtom cvasti.

– Gledaj zadnje zrake kako nam se smiješe ...
Putovi su mrtvi, mramorni i nijemi
U aleji našeg bola ... u mrak spješe ...

Slušaj, kako tuno mirišu parfemi!

1911.

Otišao je u pokrajnu sobu, sjeo u jedan kut, naručio
vina i stao piti.

Negdje oko ponoći stvorila se pred njim visoka žena
golih ramena i grudiju i promatrala ga kroz otvore crne
krinke.

On ispruži ruku i začuje njezin smijeh.

– Dođi k meni – reče on.

– Danas ne mogu. Zaposlena sam. Dođi sutra u moj
stan.

– Ali ja te ljubim.

– Znam. Evo ti adrese. Možeš da okaješ sve grijeha
sutra. Ionako nam za par časaka valja posuti glavu pe-
pelom i činiti pokoru.

– Ja hoću danas.

– Ne! Zbogom!

Kad je odbila ponoć, odvuče se on u garderobu,
uzme svoj plašt i siđe prostranim stepenicama napolje.
Učinilo mu se, kad je silazio da je s galerije pala preda
nj krvava ruža, ali on nije mogao da podigne glavu i da
pogleda odakle je pala.

Bilo mu je zima i on pritegne jače svoj plašt idući
uskim, tamnim ulicama.

Ustavio se pred niskom, dugačkom kućom i zakucuo
na vratima.

Sluga mu otvori i on uniđe u zamagljenu sobu gdje se
motalo nekoliko parova u plesu. Neki muškarac ne-
određene dobi, crvenkaste kose i sav u crnini, sjeo je
kraj klavira i kao u snu udarao po tipkama.

– Gle, pa to si ti! – skoči s naslonjača mlada djevojka
u ružičastom atlasu, urešenu žučkastim čipkama koje
su na rubovima bile malo otrcane. – Nisam te gotovo ni
prepoznala. Kako imaš lijep kostim!

On sjedne kraj nje.

– Gdje si bio?

– Na plesu.

– I tako si rano došao ovamo?

– Izgubio sam dušu i ljubav i život ...

Ona se nasmije.

– Sigurno si opet pijan. Daj da vidim.

Njezine se usne prilijepe uz njegove, ali se brzo odmaknu.

– Pa da! Zaudaraš po vinu. A i te šminke si naličio da se čovjeku odmah smući.

Ona nije pravo još sve izgovorila, a preda nj stupi visok, jak momak. Ispod kaputa vidjela se na njemu crvena, vunena košulja, kakvu nose mesari.

– Slušajte vi, vi ste kasnije došli, a ja sam već prije bio s njom . . . I ako se odmah ne odnesete, ja ću biti tako slobodan da vam pokažem vrata.

On osjeti da ga je oblilo bljedilo srdžbe ispod one bijele maske i isprsi se udarivši zažarenog momka bez riječi šakom u lice.

Nastade metež, gosti se umiješaju, čuo se gazdaričin glas, a on se nađe pred kućnim vratima kuda ga je netko dovukao i govorio mu:

– Bježi, što možeš! On neće mirovati. Kad jednom pobjesni, onda bi znao sve učiniti.

On je odista stao bježati, ali nije načinio još ni pedeset koraka, već začuje za sobom progoniteljev glas.

Skrenuvši u jednu usku uličicu spusti se niza stube, a široki, svileni rukavi letjeli su za njim kao dva srebrna krila. Kapa mu je pala s glave i kosa se rasula po čelu.

Grudi mu se stezahu od straha, bola i tjeskobe i osjećao je da će mu navaliti krv na usta i nos. Letio je, a nije znao kuda, bježao je i čuo samo teški topot okovanih čizama.

Na kraju jedne ulice, otkuda je već pucao vidik na polja, osjeti da neće dalje moći i nasloni se na jedan zid.

Momak je to opazio i misleći da se sprema kakva zasljeđa, približavao se vrlo oprezno. Ali kad je vidio njegovu nemoć i klonulost, zgrabi ga naglo ljevicom za vrat, a desnicom povuče dugi mesarski nož i zarine mu ga u prsa.

On je pao ne osjećajući gotovo nikakva bola, samo je čutio da mu nestaje daha i da ga u grlu nešto duši.

Čulo se još nekoliko koraka, a onda je nastao mir.

Samo se srebro mjesečine caklilo u staklu ugašene ulične svjetiljke i u njegovim velikim mrtvim očima.

1914.

ĐURO SUDETA

U povodu 60-godišnjice smrti

MISAO NA SMRT

Ima dana kad sve tako jako zavolim
da od čuda i cvijeće procvate.
Na visokom svodu oblačići koji su već prošli
požele da se vrate!

Ima dana kad progovore i debla
i ptice pričaju o čudesima u gori.
Sa oblačnog neba padne zraka zlatnog sunca
vrh raži koja zori.

Ima dana kad sve potpuno zaboravim
pa ne mogu biti više grub ni zao,
kad se ruka maša grudi umjesto srca
koje sam već dao.

Ima dana kad je sve tako poznato i blago
da ne mogu više ni mrziti ni kleti:
– ima dana kad osjetim jasno: da ću –
naskoro umrijet!

1926. g.

IZAŠLI SVI SU

Izašli svi su
i svi su sretni,
ostao je prazan hram . . .

A ja cvijeća nemam,
a ja darova nemam,
što ću da ja ti dam?

Tu sam – sâm ja:
srce – moj bratac
i sestrice mala duša . . .

O, reci samo:
što hoćeš, što želiš,
nas troje te pokorno sluša!

1926. g.

ŽETVA

Dugačka ravan zrelim zlatom pokrita.
Ruše se valovi dozreloga žita,
nadaleko miriše rasijana bol.

Pokopan u zemlji oživio krt.
Otkrivaju se bijela gola mjesta.
Pod nebo visoko popela se cesta.
Dolazi sumor jednoličan, strt.

Jutros je kroz polje prošla smrt.

1927. g.

ZVONIMIR GOLOB

U povodu 60-godišnjice života

ZRCALO

Možda upravo sada
na drugom kraju zemlje
žena jednaka tebi
dolazi u susret muškarcu
koji se ne razlikuje
od mene,
možda je njihova ljubav
kao i naša ljubav,
možda i oni vjeruju
da su sami na svijetu
i da smo nas dvoje
izrasli iz njihova očaja.
Možda i oni sanjaju nas,
ali ja ipak o tebi razmišljam
kao da si stvarna,
kao da zaista postojiš
i boli me
za tebe koja si ovdje
i za tebe
koja na drugom kraju zemlje
dolaziš u susret onome
koji se od mene
više ne razlikuje.

KOŠULJA

Ljeto, miris ulja
u kapljama kiše.
Otišla si. Vjetar
dlanovima maznim
na užetu mokru
košulju ti njiše.

Zagrli me barem
rukavima praznim

USNE

Usne koje si jednom poljubio
nisu iste usne
Dva puta nećeš ubrati
istu ružu
ni dotaknuti licem
isto lice.

Usne koje si dvaput poljubio
nisu iste usne.
U drugom poljupcu
još je uvijek živo
sjećanje na prvi poljubac.

Božica JELUŠIĆ: BAROKNI TRIPTIH

POLDAN, barokna sličica

Zrelo poldan vu jačmenu. Žuto žeže, žge i žari.
Drač pikeći, žuti zajik i jalšiki dršču v jari.
Sud su joči posejane: plešu šarni kolobari.

Anđel batriv, napokoren, kaj je vu puščinu propal
guščera jogljenog zganjal, iskal, vrta, luknju kopal,
vun je znesel goruč kotur: Sunce, kak je brušen opal.

Ve je mirno. Tck po nebu lete sence, idu svati.
To, za hrptom kaj ti stoji, nemoj više k sebi zvati.
V poldan, vreme i puščinu vre si zašel; nemreš stati.

1987.

PRŠEC, SMRTEC: PRVI SNEG

Samo curi bela melja, beli prah čez šuplje sito;
si su puti zameteni, se su duše pretepene
na jabuki gnjila piknja, otpira se hudo joko
gdi su ključi od ormara, gdi su reči, žuti cukor?

Kaj je bilo zakeljeno, zaheftano, zalotano
kaj je bilo oblo, celo, primeknjeno skup na vrp
vezda leti i praminja, sako samo i s falingom
se bez terha i stalnosti, se je zvrtao vražji tišljar.

Zečja koža na škrakljama, nategnjena, fkorečena,
veter v parmi, vulinjaku, i na najžu i v podrumu:
telo mledno, prepuščano, nešče znutra spredelava
na luknju se luknja slaže, obruč drži, čavli bodu.

Gdi su ključi od ormara, gdi su reči, žuti cukor?
Se bez terha, bez stalnosti, se je zvrtao vražji tišljar.

Na luknju se luknja slaže, obruč drži, čavli bodu:
Samo curi bela melja, beli prah čez šuplje sito.

1986.

MAL KOTAR SVETA

(Z Habledičevoga prebora)

Mal kotar sveta, moj tovaruš, moj jalnuš,
bu poštambljala noga, bude prigrnula ruka,
i mal falačec neba zibal bu našu zvezdu.

F stisnutoj se šaki ne obderži rosa.
Misel koja plazi, najde kačju kožu.
Na suncu se krelut osmudi i vojsk rastopi:
se je to pusta pogibelj, nikaj več.
Žitek je naš meštija po vužu hodečeh: na
lasu visi. Nit je glibljina, nit visina za
čoveka. I nigdar je ni moči zebrati pravu stran.

Bolje je guščeru, na valjankama pod kamarom.
I pužu jeje bolje. I želvi. Vu nenavadnom
vremenu smo se pripetili dojt na svet.
Smo ostali: gingavohodci vu škurini. Jopci.

Pogleč nas: meni je nad paperom skoznuvati,
skrovnosti tuđe zdumljavati, zvertavati;
na znanje veliko hlepjeti, nedosegljivo.
Ti z štrimfom pod blazinom spiš, kruto
nafutranom, a miši su ti zdavnja v hižu vlezli,
gazdare: zabadav ti želesce.

Ničemurna je naša dika, zahman trud.

Mal kotar sveta je, moj tovaruš, moj harnuš,
po katerem se bude im glasovito naše rastrlo.

Išče bolje je tak.

1987.

ŽUTI SOKO

On sjedi na kamenom zidu koji opasuje veliku zgradu Državne pošte, sagrađenu od bijelih kamenih blokova. Zgrada je djelomice ukopana u zemlju, ispod razine pločnika. Do ulaza se spušta stubištem, a vrata su od zatamnjenoga stakla, od čega je u unutrašnjosti uvijek oblačno; sumorna ljubičasta svjetlost razlijeva se po licima ljudi koji čekaju u repu, i bijelim košuljama užurbanih poštanskih službenika. Vani, međutim, svjetlost je žuta, radosna, kao da zrači iz rasprsnute dinje. Cijeli se grad kupa u tom gustom, tekućem zlatu. Gotovo da ne povjerujem da je siječanj, mjesec u kome snijeg pada u mojoj Podravini, a divlje guske lete iznad šuma i crnih kukuruzišta . . .

Taj mladić, čudno, ima u pogledu nešto što podsjeća na pticu koja leti iz zimskih predjela u potrazi za suncem. Mršav je, sivkaste kože, kose nemarno podrezane u visini ramena, a preko čela ima izvezenu pamučnu traku, koja pridržava sljepjeno crno pramenje. Indijanac, kažem u sebi. Moj prvi živi Indijanac i najveće razočaranje u životu! ONI ne bi smjeli izgledati ovako! Zaboga, oni ne! Čitavo moje djetinjstvo stalo bi u tu magičnu riječ: Indijanci. Indijanaca smo se igrali na livadi iza kuće, imali smo lukove od vrbova pruča i strijele od sirka, ojačane na vrhu šiljkom od kišobranske šipke. Imali smo sklonište oružja u šupljem vrbovom deblu, koje je zločesto pleme iz Dravske ulice otkrilo i uništilo

sve naše neprocjenjivo blago. Imali smo ratnička imena koja su bila vrlo blizu stvarnima, a zvali smo se Brzi Jelen, Orlovo Pero, Lukavi Kojot i Divlji Konj. U lulama načinjenim od trske i orahovih ljuski, popušili smo svoje prvo kukuruzno lišće, sklopivši tako mir sa krvnim neprijateljima. Bljedoliki su nam zadavali strašne muke: bijahu to pustolovi, došli su otimati u zemlju, krasti naša krzna, ubijati bizone. Nije moglo biti govora o stvarnom batstvu među nama, ali nužda ne pita... Tako. Svatko, tko je imalo držao do sebe, pročitao je »Winetoua« i »Posljednjeg Mohikanca«. Svatko je gledao barem pet westerna, a strana svijeta poznata kao Zapad, obavezno je nosila pridjev »divlji«. Za tom divljinom smo čeznuli, kao što čovjek od deset i dvanaest godina može čeznuti za Obecanom zemljom.

Nisam imala mnogo knjiga u djetinjstvu. Ali jednu, koja se zove »Knjiga o Indijancima« i koja nosi posvetu: »Dragoj Božici za odličan uspjeh u 3. razredu O. Š. od tate«, čuvam i danas, među najdražim knjigama. U to doba, naravno, nisam shvaćala sve o šamanima, ratnicima, obredima, velikim bitkama, o životu Indijanaca prije i poslije dolaska bijelog čovjeka. Nešto sam ipak razumjela: da ima jedan narod, ponosan, plemenit i junčan, nepokoran, slobodoljubiv, i – tako se tada činilo – neuništiv. Taj narod, znala sam, živi na svojoj zemlji, tamo su grobovi predaka, tragovi logorskih vatri, šume, jezera, životinje i bilje, svete planine kamo su ostarjeli poglavice odlazili da umru, ostavljajući svoje orlovo perje i vrećice s amuletima najhrabrijem u plemenu. Amerika, daleki kontinent preko oceana, za mene je bio i ostao zemlja Indijanaca.

Ovdje, međutim, u američkom gradu, u siječanjsko podne, on sjedi na kamenom zidu koji opasuje veliku zgradu Državne pošte, a oko njega su nemarno raširene njegove slike. On šuti i ne nudi ništa. Rukama je obujmio koljena. Oči su mu pune pritajene vatre. Gleda ravno preda se. Vidim nož u futroli pričvrćenoj za opasač. Ima traperice i zelenu jaknu, stare, razgažene cipele, pamučnu košulju i uzicu oko vrata, na čijem kraju visi sovina kandža, medvjedi zub i čahura od metka. Koliko mu je godina? Osamnaest? Dvadeset, možda? On me ne gleda i u neprilici skrećem pogled na njegove slike.

Slike su lijepe, čudesne. Flomasterima, na komadima kartona, nacrtao je sjaj podneblja, smjene jutra i večeri, mjesecinu na snijegu, vrhove planina, lica indijanskih poglavica, kornjače, bizone u trku... Prilazim bliže i lice mi prima odsjaj plamtećih boja. Njegov glas, tih i uljudan prekida me u motrenju:

– Zanima li vas nešto, gospođo?

– Kornjače – kažem. – Uglavnom kornjače. Simboli. I ove slike. Za koliko biste prodali ovu?

– Deset dolara – veli poslovno.

– Dobro, uzet ću je... ako mi objasnite svoje boje i znakove. Moje su oči iz drugih predjela, vidim drugačije. Što znači vaša slika?

– Vidite gospođo: ovo su boje zemlje i vode, a kornjača iz povezuje. Ona je simbol dugog života i sreće. Dugog pamćenja, također. Moj narod pamti dugo, ali kornjača se sjeća kako je Zemlja izgledala kad je još bila mlada. Ovo su rijeke, koje teku kao modra krv u vena zemlje. Ovo je Sveta Planina. Na njenom ulazu je kameni idol, božanstvo. U idolu je srce. Onaj, koji nađe srce Idola, ući će u planinu, gdje leži blago Indijanaca.

Ovo je lubanja bizona. Duše bizona i duše Indijanaca odlaze poslije smrti u istu dolinu i tamo žive u miru. Ovo su boje neba, duge, Sunca i Mjeseca. Ovo je amajlija, krug, podijeljen na četiri polja: crno polje je crni čovjek, bijelo bijeli, žuto žuti, a crveno crveni čovjek. To su ljudi, veliko bratstvo naroda, jer svi imamo istoga oca i istu majku. I svi čekamo dolazak smeđega čovjeka, koji će biti svi ljudi zajedno. Orlova pera, ova ovdje, su znak naših poglavica. Ove crne točke su planete: one ocrtavaju prostor, i predstavljaju Svemir, ravnotežu, savršenstvo. Ova sitna slova u kutu su moj potpis: zovem se Žuti Soko.

– U redu, Žuti Sokole. Uzet ću sliku. I nosit ću je preko oceana, u moju zemlju, gdje nema Indijanaca, ali ima slikara, koji su učili istu školu i srca, i čije su slike osvojile svijet.

– Koje je vaša zemlja, gospođo?

– Jugoslavija, u Evropi.

– O, to je daleko – kaže on nesigurno.

– Daleko... – potvrđujem. – Hvala za sliku.

On sprema zelene novčanice u džep, pruža mi ruku, i kad sam već učinila korak, kaže na svoj pristojan, nenametljiv način:

– Gospođo, niste me pitali kako se zove slika?

– Kako se zove?

On hvata rub kartona i okreće ga. Na poleđini je velikim slovima ispisano: **NEKE STVARI KOJE NE MOŽETE KUPITI ZA SVOJE DOLARE. NAROD LAKOTA U CRNIM BREŽULJCIMA! NIJE NA PRODAJU! ŽUTI SOKO!**

Rukujemo se još jednom, zatim ja ulazim u poštansku zgradu i čekam u repu. Vraćam se kući sporednom ulicom, poručiv Sveučilišta, i svraćam u antikvarijat. Volim omirisati knjišku prašinu, po navici, uvijek to činim. U antikvarijatu je tih, na prstima obilazim police i zakutke. Netko poznat čući u dnu prostorije, listajući knjigu: sav je uronjen u slova. Iznenađena sam: Žuti Soko. Njegove slike, povezane konopcem, prislonjene su uza zid.

– Zdravo, Žuti Sokole. Opet se srećemo. Što radiš ovdje?

– Kupujem knjige, gospođo. Moram učiti.

– Učiti? Ideš li u školu? Na Sveučilište, možda?

– Ne, gospođo. Živim u rezervatu. Nema novaca za školu. Imamo pomoć, samo za jelo i odjeću. Ne za školu. Sve je skupo. Samo su cigarete i alkohol jeftini u rezervatu. Indijanci piju i umiru mladi... stara priča.

– A ti ne piješ?

– Ne, gospođo. Ja učim. Moram učiti.

– Koje knjige čitaš?

– Povijest crvenog čovjeka... Ovu ovdje tražio sam već dugo. Deset dolara. Malo za cijelu povijest, zar ne, gospođo?

– Da, Žuti Sokole. Malo za cijeli jedana san o Obecanoj Zemlji. Premalo. Neoprostivo.

On sjedi na kamenom zidu koji opasuje veliku zgradu Državne pošte, sgrađenu od bijelih kamenih blokova, u državi Washington. U Podravini pada snijeg. Zima je, veljača. Čitam uspomene poglavice Crvenog Oblaka. Divlje guske se sele: na velurnoj pozadini neba crni se nezgrapno štampano V. Žuti Sokole, moj prijatelju, šaljem ti pozdrav, svu svoju hrabrost i poštovanje. Tvoja B. J.

Seattle, Washington, 1986.

ZAŠUMEL JE KOSTAJN

(Franu Galoviću)

Spuhnol je veter zdola od Drave
čez ravnico i brege Bilogore plave,
zašumel je kostajn krej bele kleti
i zajafkal: Zakaj, si moral hmreti?

Vre dogo sem čekal kaj se navrneš
i togo svojo kaj mi poveš,
kaj pesme bi pisal i vince pil,
med tvojemi bregi srečneši bil.

Al ti si življenje i mladost dal
materi zemli, vu boju si pal,
ve, samo još tvoje pesem živijo
i crn-bel popeva v goricaј gda zrijo.

Zapuhal je veter zdola od Drave
čez ravnico i brege Bilogore plave,
zašumel je kostajn krej bele kleti,
čez veter zajafkal: – I meni je hmreti.

TEBI MOJA ANITA

Dobra moja, od zdavnja je prešlo ono naše pramaletje
gda se zibalo žito, ti si se smejala i brala cvetje,
a veter je mrsil tvoje lasi, debele doge pletenice,
dok si slagala vu kitu črlene make i bele ivančice.

Rat je odnesel tvojo pramalet i tvoje življenje.
Kak živa mi se navračaš još samo vu senje,
a ja nigdar ne znam za grob – de tvoje telo počiva?
Il v šumi, il v polju, de mehenj il cvetje ga skriva?

Gda si za druge zgublena i ostala neznana,
vu joku mi se soza zbira, vu srcu peče rana.

Nek cvetejo ivančice, črlenijo se maki gda zrelejo žita,
Nek napuhnejo vetri i odneso pozdrav, Tebi, moja

Anita.

ŽENA ŠTO HODA S KIŠOM

žena što hoda s kišom
pada i penje se uz moj prozor
šapuće hoću uho
tvoje kraljevstvo

jer joj ne vidim okomicu
bojim se za njenu sjenu
kako je obojati da se ne utopi
s onu stranu dna
i sunca
otvaram svoj kišobran ljubavno me pismo tapša po ra-
menu
– žedna spužvo cvo me

DORUČAK

blaženo jutro klićem jutru
bijelom i čistom inju tvoje kose
trčiš nosiš maglu u ustima i sve
što pod njome škripi korak
kojim me budiš
kao ovo svijetlo jutro
koje otvara vrata
otvara slavinu loži vatru
i u dimu se penje mameći sunce
dan će brisati zimu
lice kosu tijelo trag u snijegu
zemlja će u podne pasti
zvon joj zvoni
ti sklapaš ruke
ti još dišeš
ti me blagom njišeš

* * *

Budeš li umrla
Budem li umro
Zastat će žrvnji mlinski i utihnuti
a iz bijelog će se brašna trusiti pelud
ruža crvenih
Mi nećemo umrijeti

Budeš li umrla
Budem li umro
Zvona će se objesit o zoru
i žito i grožđe rosno bit će na usni

i cvijet i nebo svijetle
zvijezde bit će na usni

Mi nećemo umrijeti

Kad budeš umrla
Kad budem umro
Bog će prostrti stol za naš kruh i vino
kamen more tihu ravnicu i njenu maglu
Mi nećemo umrijeti

Branko BEGOVIĆ

Žarko MARJANOVIĆ

OPROŠTAJ . . .

Bivši i budući,
slušajte . . .
Slušajte me bivši i budući i
ne sakrivajte se
u rupi sjene prolaza,
molim Vas,
dodite i razgledajte
život ovaj,
dodite,
molim Vas,
jer, kratko se živi,
a mi,
mi nismo krivi
za tu prošlost
i budućnost
Ne, nismo krivi
i to nam

oprostite . . .
Bivši i budući,

1981. (Zagreb)

Nancy BEDEKOVIĆ

ODLAZAK

ČVRSTE RUKE STISAK -
VLAK -
LJUDI - TUĐI - STRANI -
SUZE -
POLJUBAC -
LJUDI - TUĐI - STRANI -
TI - MEĐU NJIMA -
TJELESA - POMICANJE -
BOLNO -
BEZ RIJEČI -
LJUDI - TUĐI - STRANI -
S VIDLJIVOM GRIMASOM -
SUZE -
MOJE LICE -
NA MOM LICU -
TAMO DALEKO -
SVE MANJI -
SVE DALJI -
DALJI -

1986.

SOBA RAZLOGA

Ne ležim u svom satu prirode
Probudili su me snovi izlomljeni
i metež neke daleke krčme.

Prozori dozivlju kavansku noć
Vidim je u ogledalu
kako kamenjem prti mjesec što zalazi.

Ne sjedim. Palim lampu u ugušenom mraku
Netko se u ogledalo silom useljava
Nikoga nema. Samo je noć neizvjesna šutnja . . .

Sjeti se: njena ljubav tumači zajednička tijela
To je put da se izgubi
iskrivljena slika sjene
koja je silom provalila
u moju SOBU RAZLOGA.

Samo je noć neizvjesna šutnja . . .
Tu je VINO, STOL, SOBA . . .
Ogledalo moju boju ubija.

KAD BI NEKIM ČUDOM OTAC USTAO . . .

Kad bi nekim čudom otac ustao
(po navici opreza)
ugledao bi šutljiv dvoboj Čovjeka.

Kad bi nekim čudom otac ustao
s prvim korakom bi bila prva godina
i ugrizi rođenih usana.

Orošanje njegovih štaka
opominju na datum posljednjeg lijeka
Dugo je otvorenih usta
čekao potvrdu misli
Dugo se kleo u oklade želja i razuma.

Kad bi nekim čudom otac ustao
ugledao bi vidljivi i nevidljivi
dvoboj Čovjeka.

ĐURĐEVAČKE ANEGDOTE

SPOVEDNA TAJNA

Imbrina je kanas, negov čopor svinj broji dvanajst komadov, crni, z klapavemi vuvi. Skolo je ostavil v tretjem razredu, v koj je išel tri pota. Svinje čuva po rasto-ve šumaj, oko benta, krej branjevine v kojoj se zaleti dok zna da je logar otišel nekam daleko ili pak sedi v bertije. Ima veliko pastirsko torbo, biča gačičnaka, masno kapo, prestrane gače i gunja. Na paše ga najdeš v petek i v svetek; tam se karta, čepła igračke, šaltve, štakice, peče slanine, a oče i zaspati. Vele da je malko munjen.

Jene jeseni sprokali so negov japa puno svinj i Imbrina je dobil ajncuga. Komaj so ga naterali na spoved.

Kleči Imbrina krej spovedalnice, znoji se, ne zna kak to se ide po redu, ne zna ni kaj bi rekel, puno je toga bilo na paše kaj ga je nekak sram, a bogme i malo straj povedati, a ako zlaže more ga na licu mesta kaštiguvati on namrgođeni bog koj je na plafonu naslikan. I kaj drugo nego z istinom vun: jesem, kvel sem na tenko i debelo, zdeval, trgal sem tuđeđa kukuruza, gledel sam deklev dok so se kopale (skril sem se v sirek), sakaj sem sramocki govoril i mislil, vkral sem majkice dva dinara kaj sem išel na pijac secat, pušćal sem svinje v branjevino, podbiral sem Cikove ruške . . .

– Jel znaš još kaj? – zapita ga na kraju pop.

Imbrina se zamisli i najempot se nekaj seti, ogleda se da što ne sluša, pak reče tak stija kaj je spovednik komaj čul:

– Znam za srake pri Stare Drave. Ai najte to nikomu povedati.

Pop nekaj zmrnda, prekriži grešnika, odreže mu pokoro, a Imbrina je komaj dočekal da pobjegne od rešetki – što zna kaj bi ga još, mogli pitati . . . Doma je rekel da bi spovedalnica bila dober čmelinjak i skoro je zlekel batine.

To je bilo kakti v soboto, a drugi den rano v nedelo komaj so sterali Imbrino na pričest. Dakak, moral je biti pri cele meše i slućati predećtvo. Niti je on razmel kaj pop pripoveda niti ga je zanimalo, ali je pop najempot rekel kak ima smešni i neodgojeni ludev koji delajo norca i pripovedajo komedije kavke ne pašo na svetom mestu. Tak mi je jeden dečko – pripoveda pop – poveril da zna za srake pri Stare Drave . . .

– Jel sem vam rekel da najte nikomu povedati! – oglašise Imbrina med mešarov. I još je podigel roko, pak se pogrozio popu.

Više ga neso terali ni k meše ni na spoved. I dok se je negde poterala memba o cirkve ili popu, on se je setil na »čmelinjaka« i tolnaćil kak se ne splati popu sakaj povedati.

AKO POGODIŠ

Isti je Imbrina jempot došel na pašo med pajdaše koji so se kartali. Bil je nekak vesel, valda zato kaj so mu s torbe dišale još friške, prke ribice tak kaj so i pajdaši digali nose v zrak i šnofali kak cucky.

– Pavel, jel čuješ kaj to diši? – pita Jendraš prvoga kanasa do sebe, Valenta Čizmazijevođa.

– Ti boga . . . ribice!

– Koj pogodi kuliko imam ribic v torbe, dam mu si sedem.

– Ja znam kuliko ji je – oglašise Valent.

– Ajd, da čujem?

– Sedem – odrapi Valent.

– A ki ti je vrag povedal? – začudi se Imbrina i razija se.

GOSPODA

Furjan Balodjin je bil, kak so rekli, jako starinski čovek, neje ga zanimalo nikaj novoga: išel je na mekote, na sinokošo, v gorice, a kak mu je žena rano vmrla, to je sam i koval. Neje si on puno razbijal glavu kakvo bo jelo, makar je imal tri dečka koji so već počeli iti v selo; on je zgrabil denes graja, zutra krumpera, itil v lonec, k tomu komad mesa ili slanine, v zime z kace zelja ili repe, spekel kruva kak se je trefilo – negda sirov negda zgoren, pak je jel ftečno kaj se je znojil. Dečkom negove priprave neso bile baš po vole, ali kaj so drugo mogli nego jesti ono i onakvo kakvo je došlo na stol.

I tak je jempot Furjan del na stol zdelo puno zelja z mesom, a krej toga na stolnak nasipal krumpera z rola. Poćmo oni jesti, dok najempot namlajši dečko – Jozina – odrine svojega tanjera i reče:

– Jurooom, japa, em je v mojem tanjeru miš!

Stareši brati pogledajo kaj je to za jenoga i dok so vidli miša, žlice so im spale same. Rekli so da oni to nemro jesti.

A Furjan se digne, žlicom zagradi miša, iti ga v zapećek, oprći Jozinovo rano, v koje je bil lep komad hrpta, v svoj tanjer i reče srdito:

– Kad imate gospodsko rit, ni ne morate!

I vudri jesti i dalje kak da nikaj neje bilo.

ZAPOPEVAJTE SI!

Dečki Rodokovi so bili poznati pesmari, oču reći znali so prelepo popevati. Iža im je bila na Peske, gde so ludi navek veseli i za komedije, a što ne čul za mužikaše Majetiće, koji so znali i lepo popevati. Peščani so išli popevat i v popovaćko društvo, skupa z gospodom, i to: Joška Zlatec, Luka i Toma Majetićev, Tomina Rodokov.

Noć na noć, to v društvo, to po zabavaj, to na vulice, dečki dojadajo doma pred rajne, a posel ne čeka i dok treba delati nim se zijava. Dakak da stareši neso na to lepo gledeli, rekli so da je dobro zapopevati, ali da treba šaltvo i za pojas zadeti!

Tak se je srdil i joća dečkov Rodokovi, mrmral, a naposletku rekel da je bo bil, ako ne bodo dojadali spat kak se patri.

I tak so jempot sušili seno, a dok so je osušili, ajt nametat voza. Bilo je to v Jadanišu i dok so pelali voza doma na zrebru se je voz oprćil. Ne znam jel bilo krivo

zrebro, jel pak on koj je slagal voza bil pospan, samo so joča, dok je vozil opal v hebed, rekli:

– Dečki, sad si zapopevajte!

FELDED

Bilo je to pred više od pedeset let, jempot tak pred Božič opane pravi sneg, kaj so se ludem dok so išli vulicom z druge strane vidle samo glave. Malko je zazdenelo i s krovov so visele ledene sveče kak goričko kolje. Stareši so ludi rekli da to čudo ne bo otišlo do same proleti.

V jedne dogačke đurđevčke vulice bila je oficina. Vu njoj so dojadali kak se to veli bolši ludi, pisari, štandari, financi, panduri, penzionerci i samo ponekoj bogateši gruntaš. Gruntaši so se strugali (kak oni to vele) sami doma.

I tak se jempot v bricane v soboto popolne skupilo fajn gospode. Majstor Škudrija i negovi dva šegrta imali so fest posla. Krej peči se je grel susedov dečko Boltina, klepin oko četrnajst let, koj se je došel oštriči. Kak je bila memba o Božiču, kak se bo što zabavlal i tak, Boltina je rekel:

– Da mi je barem štoplinarka!

I dok so se dalje menili o pečenke, polnočke, štalicaj i zvezdaj, Boltina je samo zdijaval za štoplinarkom. (Joča mu jo ne štel kupiti, znal je da mu bo popuckaval po cel den i dodijaval, pak ju je jednostavno rekel da nema novac za takve bedastoče).

– Znaš kaj, Boltek, – reče mu najempot općinski ovrhovoditelj Žorad, koj je čekal na reda – ja ti dam za što-

plinarko ako odbežiš bos i v gačaj do Miničevoga vogla i nazaj.

– Oču gospone!

Za čas se je Boltina zul i slekel lače, zronol na vulico i si so zišli vun gledet. Beži Boltina po bele steze, grabi hitro da ga ne zdeni . . . I dok je imal još jeno deset korakov do vogla, z Turbelijevoga dvora zide Boltekov joča Martin, v debelom kaputu i šubare, štakom v šakaj. Dakak da se je zazabil, dok je videl svoje dete kak beži boso i v gačaj po snegu. Mam si je pomislil da nekaj ne v redu i ščapi Bolteka za roke:

– Kaj ti je dete, kam bežiš, odi v stanje, boš vmrl . . .

– Nejdem, japa, ja moram, ja moram stiči na mesto!

Martinu dojde na pamet da se je detetu zmešalo i počme ga vleči još bolje v stanje, ali se je Boltek otrgel i vudri dalje, do vogla, ofrlukne se i keru nazaj, a Martin stoji skamenjen i drži roke v križ. Dok je videl kak je sin vlezal med gospodo koja so stala na štengaj i smejali se, počel se je malo dosečati i zato krene ravno za njim.

Za neko vreme donese Boltek v kunjo štoplinarko i počme se faliti kak jo je mukta zaslužil. Martin mu lepo z mira reče:

– Dej mi jo da jo i ja vidim!

Čem jo je ščapil, bune š nom v zemlo i gazi jo kak roždaka.

– Ne boš mi pucal, bog i bogme, neču se ja sečati saki čas kak si me splašil, ja sem bil siguren da si poludel . . . A što te je nabrkal?

– Gospon Žorad . . .

– Dobro, dobro . . . Ja mu već vrnem, majko mu božo!

OBIČNA LJUBAVNA PRIČA

Mariju sam volio onda kad je ljubav mekokosna kao dječja hrskavica, u ranoj mladosti, zapravo dječastvu koje je izukrštano smijehom, stidom, divljenjem, nježnošću i nedokučivim tajnama. Bila je crnpurasta mršuljica kojoj su se oči špekulasto kotrljale ulicom, a deset je pari njenih ruku čedno kuckalo na ustreptala dječaćka srca. Opčinjala nas je zagonetkom djevojaštva dok je smijuljući se grabila ulicama slijepa i gluha za svoje lake pobjede. Dječaci su je voljeli i ja sam je volio. Kratkotrajno bio sam njen dragi. Jurio sam biciklom u blizinu njene kuće, opčinjeno zurio u njen prozor na kojem se nikad nije pojavljivala, gubio dah od njenog daha, uvijek pasji sklupčan pred njenim nogama. Mrzio sam sve kojima se osmjehivala, ljubomorno se grizao što je razgovarala s drugima, zario se da od sutra prekidam s njom, da ne marim njene osmijehe, njen vreckav hod, cvrkutav glas, a onda sam izbezumljen kucao na njen prozor, zvao je, čekao, utučen i bespomoćan, ne vjerujući da sam zauvijek izopćen iz njenog čarobnog svijeta.

Sreo sam je ponovno nakon trideset godina. Tada sam se već zaboravio smijati.

Kad sam je gledao kako bosonoga tapka po mojoj sobi, odjednom mi se sve učinilo nemogućim, jer to nije san, to je više od sna. Poplašenost mi se u obliku sitnih iglica pela uz gola bedra sve do prorijeđene kose: godinama živim gorak od samoće. Možda sam se i rodio nesklon radostima pa me njeno golo tijelo nadohvat ruke sasvim dotuklo umjesto da me raznježi. U polumraku gipko je mimoišla stol, kauč, fotelje, ormar, sve što mi je ostalo od nekadanjeg braka. Kad je umrla Elza, moja žena, htio sam sve ovo prodati, ali nisam. Zbog lijenosti, ne zbog uspomena. Brak se s vremenom otrca, rekla je Marija ležeći kraj mene i proučavajući moje lice. I sâm sam toliko mislio, ali nisam rekao ništa nauštrb Elze. Nikad nisam ništa rekao nauštrb Elze. Sretan je onoliko koliko traju iluzije, zar ne?, rekla je s jednom pukotinom u glasu kroz koju se provukla ironija. Svojim dugim nacrvenjenim noktom šarala je neke kružice po mojim golim prsima. Pratio sam poluzatvorenih očiju njene pokrete, upijao miris njenog parfema i mislio na onu mršuljastu djevojčicu od pred trideset godina koje nema kao što i mene nema. Ne od njenog dodira, nego od želje da kaže kako me nije zaboravila, kako me, zapravo, čekala sve ove godine, kako je, zapravo, besmisleno, sve što joj se dogodilo u ovih trideset godina jer u njima nije bilo mene, osmjehivao sam se onim jedinstvenim osmjehom koji još nije pobjeda, a jest pobjeda. Tako sam vruće želio da je bila nesretna sve ovo vrijeme da sam želje pretvarao u stvarnost. Zbog čega li smo se rastali, nikako da se sjetim, rekla je virkajući mi u lice kao da provjerava jesmo li se, zapravo, ikad i sreli. Jednostavno si me ostavila, rekao sam mirno, a ona se nasmijala: ah, da sjećam se, bilo je to zbog Darka, moje velike ljubavi u mladosti. Znao sam da se ne sjeća, da smijehom zabašuruje prazninu u kojoj bih trebao biti ja, moju ljubav nije nosila u uspomenama, oči joj se šire jer se pita jesmo li zaista iz istog

grada i znamo li se iz djetinjstva. Povrijeđen sam, ali je odmah opravdavam: nije važno, glavno da je sada tu. Kako si ostao mlad, rekla je vukući mi prst po licu. Ježim se od njenog dodira. I ti se nisi promijenila, rekao sam. Trnula mi je ruka, ali se nisam usudio maknuti: preskupo bi me stajala svaka promjena. Stidljivo je pitam o djeci, o sinu s kojim ima problema, dečko je zapleo u studijama zbog djevojke, zaljubio se, kaže, a kćerka je dobro. Govori o svom mužu malo naduto malo raznježeno, kao da čavrlja s prijateljicom uz šalicu kave, legla mi je preko ruke koja mi sve jače trne, izvlačim je polako, ona se meškolji i priča, pozljeđuje me svaka riječ, način na koji govori, teško slušam, ali je puštam da govori, znam: navika je to, zaboravila je tko sam pa priča više o sreći nego o tugama u svom braku, a ja sleđen čekam da će se baciti na mene gola i topla pod plahom, da će me zagrliti i reći: sve je u mom životu bio promašaj osim tebe, i muž, i djeca, brak, sve. Ali ona spokojno čavrlja kao da smo na plaži a ne u krevetu, kao da razgovaramo u kavani, stari znanci koji su se slučajno sreli, već je zaboravila maloprijajšnje strasne grčeve u kojima joj se svijalo gipko tijelo pod mojim prstima i usnama. U mozgu mi kljuca nesnosna misao: slučajno je ovdje, sve joj ovo ne znači ništa, nikad se neće odazvati na moju ljubav, povratak iz samoće bila je moja obmana kao i sve do sada.

Ništa mi neće pomoći. Ni godine, ni iskustvo, ni mudrovanja: hoću cijelim bićem da je zadržim, da je prisilim na ljubav, a cijelo vrijeme znam da sam svoj život saziđao od varki i obmana, da sam tamo davno upao u svoju vlastitu stupicu u kojoj ću se sasušiti. Možda tako mora biti sa mnom, ali je užasno tužno.

Dolazila je uvijek jednako: čim bi ušla, bacila mi se oko vrata, grlila me radosno, prošetala prstima po meni kao da se želi uvjeriti jesam li još uvijek tu, strasna i draga, onjušila bi djetinjasto sobu, pričala i ljubila me sva raznježena, vedra, dobra, a onda najednom, gotovo u pola riječi, odlazila. Kad bih zabezeknut ostajao sam, pitao sam se: je li uopće bila tu, ili mi ju je podarila moja nesuzdržana mašta što se ne miri sa sobom. Razbacan krevet, miris njene kose na jastuku, njen zvonki glas što je još dugo odzvanjao iz kutova sobe, pomaknute fotelje koje je uvijek gurnula uza zid, nisu bili varka.

I tako sam živio danima. Opet sam se smijao. I nisam više bio strogi sudija svojih i tuđih mana. I posao me veselio.

I sve je oko mene počelo dobivati smisao.

A onda kad se jedne večeri izgubila u mraku, ostao sam pokošen kod vratiju: više neće doći.

Čim je te večeri ušla u sobu, srce mi se steglo: ovo je posljednji put. A nije bila drugačija nego inače, ali neka sitna kretnja, ono kako je sjela, kako je izvadila maramicu i obrisala nos, kako je zvjerkala po sobi, kako je gurnula fotelju, nijansa u glasu, jedva vidljiva usplahirenost, neka sitna strpljivost, odala ju je mome pronicljivom oku, bolje srcu koje je uvijek pažljivo kao stražar pratilo svaki njen pomak.

Da ne zapalačem, pio sam. Možda sam se i opio, ne znam, jer sam zaspao mrtvo umoran, iscrpljen, bolestan.

Drugog dana, i mnogih dana, nisam htio vjerovati. Ne paniči, srce, ona će opet doći. Ona će opet doći, mora doći, nesnosno je moje samstvo. A znao sam da neće.

I nije došla.

Zašto? Ne znam.

Možda me proglasila grijehom, uplašila se za sigurnost svoga braka, možda sam rekao nešto nelijepo, svetogrдно, uvijek namršten i nezadovoljan dosadio sam joj, nenaviknut na radost postao sam joj teret. Možda sam bio samo igra, smiješni pajac što skraćuje dosadu, a možda me nikad nije ni bilo. Možda sam samo želio da budem. Ili je uvijek bila lakomisljena, neozbiljna, lukasta, sve je postizala lako, živjela zgodno, bez problema, vreckavo, a ja sam njeno kratkotrajno oduševljenje proglasio otokom spasa. Tko zna što je, zapravo, bilo!

Branim se da se ovo dešavalo mnogo puta, ovako ili slično, dešavalo se mnogim ljudima, hiljadama drugih, ali to mi ne pomaže da zaustavim hladan vjetar što se naselio u moju sobu, u moje srce, u svaki dan.

Postao sam nabusit, pretvaram se da sam bezbrižan, neću da vidim gorčinu, sagradio sam cijeli obrambeni zid od svoga ponosa, ali sve su to samo stari trikovi.

Mladost je imala toliko crvenih cvjetova da su mi, makar i uveli, podupirali sve ove godine, ali što da me podupre sada kad je mladost daleko, a sadašnjost je opustošena.

Doći ću da iz tvoje sobe gledam kako pada snijeg, govorila je, posadit ću ti pod prozorom ruže, govorila je, ostat ću s tobom zauvijek, govorila je.

Jesam li, zaista, sam sebe osudio na život u kojem se ne dešava ništa? Jesam li, zaista, sam sebi najveća prepreka?

Ono sam što jedino mogu da budem, a mučno je i tužno. I nikako da dokućim uzroke.

BAREM DVAPUT

Kasnije u životu imao je silno puno vremena i često se znao pitati kako i kada je sve zapravo počelo. Rijetki su se sjećali onoga ranog popodneva u svlačionici gimnastičke dvorane kad je cijeli razred spontano odbio ostati poslije zadnjeg sata tjelesnog odgoja da pomogne u aranžiranju dvorane i postavljanju stolica. Neki su namjerno izbjegavali ove uspomene, jer je osjećaj stida bio neugodan poput karijesa. Većinu ljudi, koji su u ono vrijeme bili dječaci s tek prijašnjim pragom punoljetnosti, kasnije u životu to i nije bilo važno kao njemu, jer su svi redom, osim njega, prošli s neznatnim posljedicama. Za njega pak – tko je to tada mogao znati – bila je to ona sudbonosna prekretnica što skreće životni tok u pogrešnom smjeru jednom za svagda. I ma koliko pokušavali vratiti vagon na pravi par tračnica to nam nikad više ne polazi za rukom. Ne vjeruju nam više ni skretničari, a ni šefovi postaja.

Razmišljajući o tome, a prilika je bilo koliko hoćeš za onih tisuću šesto sedamdeset i tri noći i dana tamnovanja, pa i kasnije, u početku je krivio nastavnika tjelesnog odgoja koji je, zapravo, pokrenuo lavinu što se srušila na njegova pleća. Mržnju je kasnije usmjerio na direktora škole, pa na istražitelje, onda vlast uopće. Nakon mnogih mjeseci uzništva shvatio je da su mu se već na samom početku loše složile karte i da gotovo nije imao šanse da bilo što promijeni. Cinik bi rekao »splet nevjerovatnih okolnosti«, a mudar čovjek bi nakon pomnog razmatranja svih detalja zaključio »sve se ponavlja barem dvaput«.

Završio je osmi školski sat i svi su se momci sjurili u svlačionicu, vrući i znojni. Vani je toplo travanjsko sunce vabilo pupove iz crnih grana, a pomisao na skorašnji ručak vraćala je slinu u isušena usta. Moglo se poći bilo kuda tog proljetnog popodneva i svagdje bi mlad čovjek pronašao onu atmosferu bujanja što se tim intenzitetom zna javiti tek dva-tri puta u životu, a od nje slap vlastite krvi postaje bujica bez kontrole. Moglo se otići u park ili gledati film »Roko i njegova braća« s Belmondom u naslovnoj ulozi, moglo se žensku poznati na potok ili biciklom otići do jezera. To je bilo ono najvrednije u tom poslijepodnevu; sadržavalo je u sebi niz divnih mogućnosti od kojih se mladom čovjeku zavrti mozak na samu pomisao.

Razmišljao je o tome kako će dokrajčiti Kafkin »Proces« tog popodneva, kako će čituckati udžbenik iz povijesti, nakon što s materom spremi ostatak ugljena što nisu stigli sinoć. Tih dana bio je pomalo depresivan, jer je skorašnji rastanak generacije već visio u zraku. Ali Kafkina hermetična rečenica, koju nije razumijevao sasvim, unijela je u njega neku neobjašnjivu tjeskobu i osjećaj sudbine. Pokušavao je dokučiti smisao Kafkinih rečenica ilustrirajući ih primjerima što ih je i znao i svojim skromnim životnim iskustvom. Zašto je čovjek tako nemoćan pred društvenim strojem? Možemo li se oduprijeti sudu? Kad nas počne mljeti, imamo li uopće bilo kakve šanse da sve zaustavimo? Takva ili slična pitanja rojila su se užanim čelom. No, njihove formula-

cije u ovom obliku postat će svjestan tek mnogo kasnije kad njegovo iskustvo postane »bogato« i kad elemente »Procesa« bude nalazio rasute po drugim knjigama.

Rekli bismo – čovjek je samo trebao izabrati nešto od mnogih mogućnosti što su tog popodneva ležale pred njim. To jest, mogao je odabrati sve do trenutka dok se nije pojavio nastavnik tjelesnog odgoja. Svojim militantnim glasom naredio je da cijeli razred imao ostati pomagati oko aranžiranja pozornice i priprema stolice za večernju akademiju.

I te će detalje saznati nekoliko mjeseci kasnije na sudskom procesu, jer u prvim trenucima do njegovog mozga nije ni doprlo što se zbiva naprijed kod vrata. Taman je navukao hlače i zakopčavao dugmad na sliču. Shvatio je da se nešto promijenilo u atmosferi svlačionice tek kad su glasovi oko njega postali bijesno mrmljanje u kojem se akumulirala mržnja. Kraj njega je stajao Matija s jednom čarapom u rukama i na njegovom licu je pročitao da je »Titanik« upravo udario u ledenu santu.

Iako je u njegovom puzzleu uvijek nedostajao po koji papirnati element da bi kompozicija bila sasvim završena, jedan detalj ga gotovo nikad nije napuštao. Njega će nositi uvijek kao trajni biljeg što će ga podsjećati kako je mržnja neukrotiva u ljudskoj prirodi i kako su silni naponi potrebni da bi je znali i mogli krotiti. Vječni sram izazivat će pomisao da se tada temeljito prepustio jednom užasnom osjećaju i da je baš taj trenutak bio koban za njegov daljnji život.

Riječ se izvila iz luka grla s prejakom snagom, a on nije bio niti svjestan da je odapeta. U njoj je bilo nešto konačno i zastrašujuće. Nešto što nije ostavljalo ni mračivih tolerancije. Odsječeno britkim sječivom kad cikle bol i prsne krv iz posjekotine. Tanak, otrovni mlaz što svojom laserskom snagom reže metal i ostavlja rupu u svemu kroz što prođe.

U toj jednoj jedinosti riječi bilo je vjerojatno zapeto sve ono što se godinama ukapljivalo u njemu kao nekakav pasivni otpor represalijama u odgojno-obrazovnom sistemu. Bilo je vjerojatno povezano s licem dotičnog nastavnika i osobnom antipatijom što je bila obostrana. Mora da je pukao prenapregnuti okov i pest se izvila u udarac. Riječ nije bila izgovorena niti suviše glasno, ali je u sebi sadržavala onu predumljenu snagu što je imaju riječi-lideri. Riječi koje u jednom trenutku postaju toljage masovne psihologije ili psihologije mase, kako god želite. U njoj je bila akumulirana mržnja cijelih generacija učenika. Riječ se pretvorila u linč.

Matija je, tek koju sekundu nakon što je riječ bila izgovorena, ispustio čarapu i dohvatio čunj. Bio je dovoljan početni udarac iz kojeg je razred postao – grupa.

Kad je vidio da su kolege pojurile k nastavniku i da ga nemilosrdno udaraju, pokušao je povući riječ. Derao se da ih zaustavi i smiri. Umiješao se u gomilu, bjesomućno udarajući oko sebe. Kad se probio do izgaženog tijela na podu, snaga i volja stampea već je slabila. Magma mržnje hladila se u napravljenom koritu. Gru-

pa se mrvila na poštiđene pojedince koji su svaki na svoju stranu hitno napuštali poprište. Gomila se razbjerala.

Ostao je sam s polumrtvim truplom na praznom podrumskom hodniku. Gore se još čuo žamor, ali je i to ubrzo utihnulo.

Nikad nije saznao tko je pozvao miliciju. U trenutku kad su kola stala ispred zgrade, sirena utihnula i čuli su se ubrzani koraci stepeništem, držao je vlastitu potkošulju natopljenu vodom na nastavnikovu čelu. Ovaj je upravo dolazio svijesti.

Dalje se sve odvijalo kao u fatamagoričnom snu. Tek tu i tamo postao bi svjestan okoline. U čekaonicu doveli su ga bez košulje. Tek kasnije te večeri dopustili su ocu da mu preda odjeću. Za razgovor nije bilo prilike ni tada ni ikad kasnije, jer je otac još prije početka procesa preminuo.

Suđenje je održano kad je ljeto bilo pri kraju i kad su neki od njegovih razrednih kolega – to će saznati mnogo godina kasnije – već bili upisani na fakultet. Cijelo vrijeme prije suđenja proveo je u zatvoru. Mnogo kasnije saznat će i to da je Matija sve vrijeme do suđenja proveo kod bake na otoku. Na suđenju Matiju je zastupao vrlo vješt odvjetnik; najpoznatiji u gradu.

Od sekvenci koje će pamtit i cijelog života još je i pad majke iza hrastovog naslona klupe nakon što je sudija svečanim glasom pročitao presudu. Drugi detalji će se pojavljivati ili nestajati kao komete na proputovanju. Jedne druge travanjske noći, kad će u tamničkim zidinama osjećati kako mu bubri krv u žilama pred nadolazećim proljećem, shvatit će kristalno jasno da se u tom procesu sudilo cijelom njegovom životu i da presudu nosi kao sramotnu kilu bez koje se više nikad i nikamo neće moći maknuti.

Dječaci iz razreda pojavit će se na procesu tek kao svjedoci. Istraga nikad nije utvrdila, ili nije htjela utvrditi, tko je sve sudjelovao u premlaćivanju nastavnika. Niti joj je bilo bitno tko je započeo linč. Matijin otac pojavio se kao uglednik koji je želio nešto reći o karakteru svojeg sina. Pozvao se na svoju ratnu čast i rekao otprilike »da je njegov sin istina, u toku školovanja ima nekoliko »sitnih« ekecsnih situacija, ali da ih treba pripisati mladenačkim nestašlucima bez ikakve namjere ili, ne daj bože, s nekakvim političkim predznakom, jer se zna iz kakve je on porodice, o čemu uostalom govori njegova osobna časna prošlost; da je njegov sin uzoran omladinac i da on, kao nosilac najvišeg ratnog odlikovanja, daje svoju časnu riječ da njegov sin u nečemu takvom nikad ne bi sudjelovao«. Pred ovakvim argumentima sudac je s dubokim suosjećanjem potvrdno kli-

mao glavom i bio gotovo razdragan što se može priklopiti nepobitnim činjenicama. Tako je sumnja da je zapravo Matija bio začetnik fizičkog obračuna skinuta s dnevnog reda. Sudac se još ispričao Matijinom ocu što je bio pozvan kao svjedok.

Svi sudionici događaja onog kobnog petka u rano poslijepodne složili su se u jednome – on je bio taj koji je onom svojom jednom riječju zapalio kordu koja će izazvati eksploziju! S tim se složio i nastavnik tjelesnog odgoja kao glavni svjedok na spomenuvši uopće da mu je jedini on pomogao kad je cijeli incident završio. Glavna tema rasprave vodila se oko pitanja je li cijeli slučaj započeo kao smišljena politička provokacija, jer u pitanju su bile – nemojmo zaboraviti – pripreme za svečanu akademiju povodom proslave »međunarodnog praznika rada Prvog maja«.

Pronašli su zatim da je njegovo vladanje još od prvih dana kako se upisao u ovu školu imalo natruhe samovolje i provokativnosti. Profesor filozofije prisjetio se tako da se »dotični« jednom prilikom upustio s njim u raspravu »oko nekih stavova druga Lenjina u vezi revolucije, s kojim se dotični nije slagao«. Profesor književnosti nabrojio je spisak »opasnik« knjiga koje je tokom četvrtne godine školovanja »ovaj ovdje« tražio od njega u školskoj knjižnici, a koje mu ovaj nije mogao dati, jer ih školska knjižnica, naravno, ne posjeduje. Direktor škole »oštro se ogradio od ovakvih koji se javljaju tu i tamo u deset godina jedan i koje treba sasjeci u korijenu, jer su za društvo opasni kao negativni primjeri«. Teške tjelesne ozljede, kako je stajalo u lječničkom izvještaju, okarakterizirane su kao teško krivično djelo.

Osuđen je na pet i pol godina. Nikad u toku služenja kazne nisu pronađene nikakve olakotne okolnosti koje bi išle na ruku smanjenja kazne. Izašao je s tamnovanja napunivši dvadeset i četiri godine života. Sve njegove veze sa iskustvom i životom njegove generacije bile su davno presječene.

Cijela priča mogla bi se i zaboraviti, jer je sličnih bilo sijaset, a razlikovale su se tek u varijantama. Čak štoviše, mnogi su vjerovali da je zaboravljena. Jer, on se u rodnom gradu pojavio samo jednom – na majčinom pogrebu. Za to su znali samo rijetki, jer je već iste večeri ponovno oputovao. Ali, ima jedan stari pijanac, kažu da je nekad u onim godinama poslije rata, kad nije bilo kvalificiranih nastavnika, predavao tjelesni odgoj, što vječno ponavlja istu rečenicu. Nitko više ne zna kad ju je počeo izgovarati i što ona zapravo znači. Ona je izgleda njegovo prokletstvo i memento svima onima koji se zateknu u krčmi. Starac mrmlija: »Sve se ponavlja barem dvaput.«